

בסופו של דבר, גם חמאס

יורם שוייצר ואמיר קוליק

תצהיר פומבית ובנפרד על הכרתה בישראל. לכאורה הדיון בסוגיה זו הופך, לאור המציאות שהתהוותה בעקבות השתלטותו בכוח של החמאס על השלטון בעזה והמתרחשות עם ממשל אבו מאזן, לדיון תיאורטי עקרוני אולם מאחר ולהערכתנו הניתוק בין החמאס לפתח הוא זמני, ישוב הנושא לפתחה של ישראל והיא תדרש להכריע בו. לדעתנו, לאור העובדה כי חמאס כתנועה פוליטית לא צפויה להיעלם מהזירה הפלסטינית אלא תמשיך להוות גורם פוליטי משמעותי כוחה להזיק לתהליך פוליטי עתידי יהיה גדול יותר אם תורחק ממנו מאשר אם תשותף בו ותרומתה להשגת הודנה ארוכת טווח במחיר אפשרי מבחינת ישראל עשויה להתברר כמועילה.

המציאות החדשה אשר התגבשה ברצועת עזה, קצב השינויים המהיר בפוליטיקה הפלסטינית, המאבק הבין-דורי בהנהגות הארגונים ומאבקי הכוח בין הנהגות הפנים והחוץ יוצרים עבור ישראל אתגר מורכב. השאלה כיצד להתנהל אתו קשה עוד יותר בשל ריבוי גורמי הכוח בזירה הפלסטינית. העובדה כי קיימת אי-בהירות בכל הנוגע ליכולתם של גורמים אלה לספק מענה לצרכים הביטחוניים והמדיניים של ישראל רק מוסיפה למורכבותו של האתגר העומד בפני ההנהגה הישראלית.

מדיניות ישראל מול הפלסטינים עברה שינויים ותהפוכות מאז החתימה על הסכמי אוסלו, בין השאר בעקבות המתרחש בזירה הפלסטינית ובשל חוסר יכולתם של הפלסטינים עצמם לעמוד בדרישות המינימום של ישראל להבטחת שלום אזרחיה. יתר על כן, החברה בישראל עדיין מתלבטת ומתווכחת בתוכה בנוגע לדרכי הפתרון הרצויות לסכסוך

התהפוכות שהתרחשו בשבועות האחרונים בזירה הפלסטינית היו מהירות ודרמטיות. אפילו לקצב המטורף של המזרח התיכון. ההפיכה הצבאית האלימה של החמאס בעזה טרפה במידה רבה את הקלפים ושינתה באחת כמה מוסכמות שרבים האמינו כי תישמרנה בחיים הפוליטיים בחברה הפלסטינית. שפיכות הדמים שנגרמה בשל השתלטות החמאס על עזה הכניסה ממד חדש למונח "פיתנה" (מלחמת אחים). הדעה הרווחת עד אז הייתה כי למרות התקריות המקומיות והעימותים בין אנשי הפת"ח לבין החמאס, היא לא תגיע לכלל מלחמת אחים, בעיקר בשל האיסור ההלכתי וכן בגלל האינטרסים המוצהרים של שני הצדדים שלא להידרדר אליה. התפתחות זו גם האיצה באבחה אחת את קצב העימות והביאה לחלוקת השלטון הפוליטי בחברה הפלסטינית בין החמאס ובין הפת"ח בגזרה גאוגרפית נפרדת. כך, החמאס שולטת כיום בלעדית בעזה והפת"ח והרשות הפלסטינית דומיננטיים בגדה המערבית.

ישראל מצדה ניצבת עתה בפני מצב שבעזה שולט יריב שאין לה שיג ושיח עמו, והיא אף אינה מכירה בלגיטימיות של שלטונו, ומנגד בגדה שולט גורם אשר נחשב שותף אפשרי, אך יכולתו לספק את דרישות המינימום של ישראל לביטחון עומדת בסימן שאלה.

לטענתנו אי הכרת החמאס בישראל, בוודאי בשלב הנוכחי, אינה צריכה להוות מכשול ובתנאי שחלק ממשלת אחדות לאומית אם תוקם, בקואליציה עם הפתח ואולי מפלגות אחרות יוותר החמאס על השימוש בטרור ואף ישתתף במניעתו על ידי גורמים אחרים זאת אף מבלי שהתנועה

יורם שוייצר, חוקר בכיר; אמיר קוליק, חוקר חבר, במכון למחקרי ביטחון לאומי

פלסטיני והתנעתו של מהלך מדיני אפקטיבי. קבלת החמאס כפרטנר אינה צריכה להיעשות אוטומטית אלא להיות מותנת בהתחייבות התנועה להימנע מביצוע פיגועי טרור ושותפותה עם הפת"ח במניעת טרור משטחי הרצועה והגדה. מנגד, פסילתה הקטגורית של החמאס משום שאינה מכירה במדינת ישראל סביר כי תימנע את האפשרות לקיים תהליך מדיני אפקטיבי בין ישראל לפלסטינים, ותנציח את השימוש בטרור ככלי מרכזי בניהול הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

מדוע ראוי לבחון את הכללת החמאס כפרטנר בתוך קואליציה פלסטינית?

הנחות יסוד

1. תהליך התפתחותם של ארגונים הנאבקים לשחרור לאומי – בסכסוכים אתנו-לאומיים וגם כאלה אשר מעורבים בהם מרכיבים של קונפליקט דתי כמו זה המתנהל בין ישראל ובין הפלסטינים, צפויים ארגונים המשתמשים בטרור ככלי במאבקם לעבור תהליכי פרגמטיזציה. ארגונים המתחילים את המאבק על בסיס טרור והאלימות כנשק מרכזי ובלעדי להשגת יעדיהם עוברים לאסטרטגיה המשלבת גם תהליך מדיני פוליטי.¹ בתהליך זה הם נאלצים לוותר בהדרגה על השימוש בכלי הטרור, ולקראת סופו אף לזנוח אותו. יש לומר כי תהליך זה אינו בהכרח ליניארי, ועלולות להיות בו לצד התקדמות גם נסיגות. המטרה המרכזית במאבק נגד טרור אותו נוקטים גורמים שונים במאבקים מסוג זה הינה לגרור את ארגון הטרור בציציות ראשו לעבר הנתב הפוליטי תוך כדי סיוע לגמילתו מהמאבק המזוין כדרך פעולה לגיטימית במהירות האפשרית. החמאס בהקשר זה אינה שונה. כתנועה חברתית דתית ופוליטית בעלת מנגנון מזוין משתמשת החמאס באסטרטגיות מאבק שונות כדי להשיג את יעדיה הפוליטיים. במסגרת זו הטרור משמש לה

עם הפלסטינים. השיח נע בין נכונות לפשרה טריטוריאלית מרחיקת לכת ובין הצורך להימנע מוויתור על שטחי קרקע גדולים, בעיקר בשל חוסר האמון, אפילו בנכונות הצד הפלסטיני המתון להכיר בזכות קיומה של מדינת ישראל ובהחלטתו להימנע מהמשך שימוש בטרור כדי להביא לחיסול ריבונותה.

על כל פנים, בישראל רווחת הדעה, בשלב זה לפחות, שהחמאס אינו יכול בשום אופן להיות פרטנר להסכם פוליטי עם ישראל בשל עמדותיו האידאולוגיות הקיצוניות הפוסלות את זכות קיומה הריבוני. מנגד, הרשות הפלסטינית, שפת"ח בראשה, נתפסת כמי שעשויה להיות פרטנר בשל הכרתה בישראל, אך הדבר מותנה ביכולתה למנוע ביצוע טרור נגדה מהשטח שבאחריותה. ויתרה מזו, ביכולתה לשנות את דפוסי התנהלותה ולבנות את מוסדותיה הריבוניים באופן שיאפשרו לה לתפקד באופן תקין. תנאים אלה נראים בשלב זה רחוקים ממימוש.

במצב הנוכחי בזירה הפוליטית הפלסטינית התהום הפעורה בין הפת"ח לבין החמאס מצטיירת כקשה לגישור, אולם נראה כי בסופו של דבר ימצאו הגורמים הללו דרך לגשר על הפערים ביניהם כדי לקדם את האינטרסים הלאומיים הפלסטיניים. גם אם לא יקרה הדבר, תעמוד ישראל בפני הכרעה עם מי מדברים, על מה מדברים וכיצד מנהלים את הדיאלוג.

המצב הקיים כיום בין הפת"ח לבין החמאס ועמדתה הנוקשה והלא מתפשרת של החמאס שלא להכיר בישראל, מחזקים את עמדתה של ישראל שלא לראות בתנועה בת שיח פוליטי. למרות זאת, אנו מבקשים להציע לבחון מחדש עמדה ישראלית זו, כדי שיהיה אפשר לקדם תהליך פוליטי מול פרטנר פלסטיני אפקטיבי. גישה זו מחייבת נכונות לקבל גם את חמאס כפרטנר, לצד הפת"ח, במסגרת קואליציה משותפת. על פי ניתוחנו, רק כך עשויה להתאפשר השגתו של הסדר הפסקת אש ארוך טווח עם שותף



המטרה המרכזית במאבק נגד טרור אותו נוקטים גורמים שונים הינה לגרור את ארגון הטרור "בציציות ראשו" לעבר הנתב הפוליטי

**החמאס כבר
הוכיחה בעבר
את יכולתה
להזיק לכל ניסיון
לקיים תהליך
שלום שהיא אינה
שותפה בעיצובו**

הפלסטינית, גם אם תצליח ישראל לשבור את כוחה הצבאי או תגרום לבידודה בזירה האזורית והבין-לאומית.

4. יכולתה של החמאס לשבש ולסכל מהלכים מדיניים שאינה שותפה להם – החמאס כבר הוכיחה בעבר את יכולתה להזיק לכל ניסיון לקיים תהליך שלום שהיא אינה שותפה בעיצובו. התנועה תקעה מקלות בגלגלי תהליך אוסלו באמצעות הפעלת טרור, גם כאשר היה כוחה הפוליטי והצבאי קטן הרבה יותר מכוחה הנוכחי וכאשר היה יריבה העיקרי – הפת"ח – הכוח ההגמוני בחברה הפלסטינית. לכן ברור כי כוחה הפוליטי והצבאי הנוכחי יעניקו לה יכולת לשבש ניסיון לקיים משא ומתן פוליטי עם ישראל אשר התנועה אינה שותפה לו.

הפת"ח כפרטנר אפקטיבי

התזה הנפוצה בשיח הישראלי הנוכחי בנוגע לפת"ח (בעיקר בשל הדחייה המוחלטת של חמאס) גורסת כי הרשות הפלסטינית והפת"ח בראשה הם הפרטנר היחיד שאפשר להגיע עמו להסכם שלום באמצעות תהליך מדיני שאינו מלווה באלימות. גם הנחה זו מותנית בשינוי באופן התנהלות הרשות, בייחוד בכל הנוגע לפעילות האכיפה של מנגנוני הביטחון שלה, אולם נראה כי במציאות הנוכחית שבה הפת"ח מצוי במשבר מנהיגותי וארגוני עמוק ללא לגיטימציה ציבורית גורפת, סיכוייו לכך קלושים. הדבר הנובע מכישלונם לענות על ציפיות הציבור הפלסטיני בשני רבדים: האחד – בכל הנוגע להגשמת המאוויים הלאומיים של הפלסטינים להקמת מדינה ריבונית בת קיימא (viable); והאחר – כישלונם לאפשר לתושבי השטחים קיום יום-יומי סביר, כלומר ביטחון אישי, פרנסה וחופש תנועה. הפת"ח עוד כשהיה בהנהגת ערפאת, נכשל בביצוע השינוי המוסדי הנדרש במעבר מתנועה מהפכנית למפלגת שלטון המנהיגה את הרשות הפלסטינית. כך הועתקו דפוסי פעילות וניהול אשר אפיינו את אש"ף בשנות המאבק, כאשר פעל בגולה – דוגמת פיצול בין המנגנונים הצבאיים,

כאחד הכלים למימוש יעדיה. לפיכך, רצוי לקבל גם את החמאס, כמו שנעשה גם מול הפת"ח בזמנו, לתוך התהליך הפוליטי-מדיני על ידי משיכתו ולא על ידי דחייתו והחרמתו. בהקשר זה יש לציין כי ממילא תהליך היקלטותם של ארגונים מעיין כאלה בזירה המדינית כשדה משחק יחיד הוא תהליך כואב עבורם, על אחת כמה וכמה לארגון דוגמת חמאס, אשר אינו רואה בעין הישגים מדיניים משמעותיים או יתרונות ארגוניים אשר באמצעותם יוכל להסביר לעצמו ולקהל תומכיו את השינוי הדרמטי בעמדותיו.

2. חמאס מעוניינת להשתתף כגורם לגיטימי במשחק הפוליטי – על מנת להפוך לחלק לגיטימי ממשחק זה התנועה מעוניינת החמאס הן להפחית את סבלו של העם הפלסטיני והן לקדם את אינטרסיו כפי שהיא מבינה אותם ועל בסיס תפיסתה הלאומית – דתית. כל זאת, כמובן, לצד קידום אינטרסיה התנועתיים. לראיה, הסכמתה של התנועה לחתום על הסכם התהדייה היא החליטה במטרה להפוך, כפי שהגדיר זאת ח'אלד משעל לשותף בתהליך קבלת ההחלטות הפלסטיני². יתרה מזו, לאחר שנים רבות שהחרימה החמאס את התהליך הפוליטי החליטה התנועה להשתתף בו במלוא המרץ ולקחת חלק בבחירות לפרלמנט. יתר על כן, התנועה עשתה מאמצים גדולים לקבלת לגיטימציה לשלטונה לאחר השבעת ממשלתה – הן מבני עמה והן מהעולם הערבי ומהקהילה הבין-לאומית. ראשיה הביעו נכונות לנהוג באופן פרגמטי ואף לשלם בתמורה בהשתיית ביצוע פיגועי טרור, אף שנמנעו מלהתחייב בפומבי כי ישמטו מידיהם את האופציה לחזור ולנקוט בדרך זו בעתיד.

3. החמאס כתופעה פוליטית חברתית אינה צפויה להיעלם מהזירה הפוליטית – החמאס היא גורם כוח פוליטי וחברתי משמעותי ומייצגת שכבה רחבה בחברה הפלסטינית. עובדה זו קיבלה משנה תוקף עם זכייתה של התנועה בבחירות לפרלמנט הפלסטיני בינואר 2006. על רקע זה ברור כי החמאס אינה צפויה להיעלם או להסתלק מהזירה הפוליטית

מבחנו של אבו מאזן: לסכל את ניסיונות החמאס בגדה לחקות את המהלך שבצעה התנועה בעזה, ובעיקר למנוע אותה מלפגוע בחידוש הדיאלוג עם ישראל

נפטיזם, הקצאת כספים על בסיס נאמנות אישית, שחיתות בקרב הבכירים, לתוך מוסדות המדינה שבדרך. מצב זה החריף עוד יותר בעקבות הקיפאון בהנהגת הפת"ח. הדור הוותיק, אשר גם היושב ראש הנוכחי אבו מאזן נמנה עליו, נתפס כמושחת על ידי רוב הציבור הפלסטיני. בפועל, אכן חוסמת שכבה זו את תהליך התחדשותה של התנועה ומונעת את שילובם של כוחות חדשים וצעירים בהנהגת הפת"ח. בשל כך נראה כי אם לא יבצע אבו מאזן את הרפורמות הארגוניות הדרושות בפת"ח ובביסוס מוסדות אזרחיים וצבאיים אפקטיביים של הרשות, לא תוכל הנהגתה לזכות בלגיטימציה מהציבור, ובכלל זה מתומכי התנועה. לפיכך שינויים אלה חיוניים לשינוי של פת"ח לפרטנר אפקטיבי לכינון הסדר עם ישראל. בהיעדרם של תהליכי שינוי בפת"ח וברשות תיאלץ ההנהגה הפלסטינית להמשיך ולהישען על "כידוני" ישראל ועל התמיכה הבין-לאומית כדי לקיים את שליטתה בגדה. האם בכוחו של אבו מאזן לבצע שינויים אלה? על פי התנהלותו עד כה, קיים ספק אם יוכל לבצע צעדי רפורמה מהותיים, ודאי אם אלה קשורים לפגיעה בדור ההנהגה הוותיק (בחירות פנימיות בפת"ח, הדחת ראשי הממסד הביטחוני ואיחוד המנגנונים לכוח יעיל, ביטול המונופולים הכלכליים ועוד). לפיכך נדרש מגורמים חיצונים כמו ארצות הברית וראשי הקהילה האירופית עידוד וסיוע, ואולי אף הפעלת לחצים עליו שיבצע את צעדי השינוי הדרושים. בהקשר זה, כוחה של ישראל להשפיע עליו מוטל בספק, ורצוי גם שלא יובלט כדי שלא לחזק את דימויו, הבעייתי ממילא, של אבו מאזן בציבור הפלסטיני כעושה דברה של ישראל, ואולי אף חמור מזה – כמשת"פ שלה.

על רקע כל אלה, מבחנו של אבו מאזן והפת"ח כפול: לסכל את ניסיונות החמאס בגדה לחקות את המהלך שבצעה התנועה בעזה, ובעיקר למנוע אותה מלפגוע בחידוש הדיאלוג עם ישראל (על ידי ביצוע פיגועים בישראל או התנקשות בבכירי הרשות);

ויכולתו לחולל רפורמות משמעותיות אשר יעשו מן הרשות גורם שלטוני אפקטיבי ופרטנר רציני להסדר קבע.

מה ההבדל בין ציפיות הפת"ח לאלה של החמאס באשר לתמורות מישראל?

אחת התזות המרכזיות בשיח הישראלי גורסת כי תפיסות היסוד של החמאס, השוללות קטגורית את קיומה של ישראל, ואי-נכונותה המוחלטת להתפשר עליהן, סותרות למעשה את הגולל על הסיכוי להשגת הסדר מתקבל על הדעת אשר התנועה משולבת בו. אכן, ברמה האידאולוגית, החמאס רואה בכל פלסטיין אדמת וקף אסלאמי, ולכן לשום גורם אין זכות לוותר עליה. לכאורה, בכך למעשה מתמצה מרחב התמרון של התנועה, אבל מבט מעמיק קצת יותר עשוי לגלות כי ההבדלים בין הפת"ח ובין החמאס בכל הנוגע לפשרה בסוגיות הליבה אינם כה גדולים. "דרישות הליבה" של הפלסטינים ידועות, ובכללן הדרישה לנסיגה של ישראל לקווי 1967, גם במזרח ירושלים, ועשייתה לבירת המדינה הפלסטינית, סוגיית הריבונות במקומות הקדושים ופתרון בעיית הפליטים. בתמורה למילוי דרישות אלה הנהגת הפת"ח מוכנה לסיים את הסכסוך ההיסטורי עם ישראל.

מנגד, דוברי החמאס הבהירו בהזדמנויות שונות כי גם הם מבקשים את פתרון של סוגיות אלה. כך לדוגמה הצהיר משעל עוד במרס 2006 כי ישראל צריכה לסגת לגבולות 1967, גם בירושלים, לממש את זכות השיבה ולשחרר את האסירים הפלסטינים. בתמורה התחייב משעל "לבצע צעדים אמיתיים לכינון שלום אמיתי".³ מה כולל אותו "שלום אמיתי", מה מרווח הגמישות של החמאס ועד כמה התנועה נכונה לפשרות בדרך לאותו "שלום"? כל אלה מחייבים בחינה מעמיקה. בחינה מעין זו יכולה להתקיים רק במסגרת ניהול מגעים חשאיים או גלויים, וכחלק משיחות דו-צדדיות או רב-צדדיות.

האם אפשר לדבר עם החמאס?

עוד לפני שישראל פותחת בבירור בנוגע לנכונות החמאס להתקדם בפתרון סוגיות הליבה של הסכסוך נשאלת השאלה אם אכן החמאס רוצה לדבר עם ישראל ואם כן, על מה וכיצד? דוברי החמאס השונים, מאסמאעיל הנייה, ראש הממשלה לשעבר, עד ח'אלד משעל, מנהיג התנועה היושב בדמשק, הצהירו בבעבר על נכונותם לנהל מגעים ישירים⁵ או עקיפים⁶ עם ישראל. יתרה מזו, עיקרון זה אושר רשמית על ידי התנועה במסגרת מצע ממשלת האחדות הפלסטינית.⁷ כך או כך, השתלטות החמאס על עזה ותגובת הנגד של אבו מאזן, אשר שלל ממשלת החמאס את מעמדה החוקי, מאפשרים לישראל להתמקד עד התבהרות מערכת היחסים ביניהם. אפשר להניח כי בסופו של דבר ימצאו שני הגורמים הללו דרך לשוב ולחדש את שיתוף הפעולה ביניהם. לפיכך החלטה בישראל בנוגע לשינוי כיוון מול החמאס יכולה להתקבל עקרונית, ביישוב דעת וללא לחץ זמן. אם יוחלט בחיוב, ניתן להשתמש בערוצים חשאיים ולתת לדבר פומבי בהדרגה.

על מה מדברים וכיצד?

כשתושג הסכמה מעין זו יהיה אפשר בשלב הראשון לקיים מגעים עם גורמי השטח בנושאים מוניציפליים הנוגעים לשגרת החיים היום-יומית בגדה וברצועה: פתיחת מעברים, ייצוא סחורות וכולי. בשלב השני יהיה אפשר לפתוח במגעים להשגת הודנה ארוכת טווח ברצועה. לצורך כך אפשר לנצל את המגעים העקיפים המתקיימים ממילא עם הנהגת החמאס בנוגע לשחרור החייל החטוף גלעד שליט. בהקשר זה יצוין כי בעבר הציבה החמאס דרישות מרחיקות לכת לקיום רגיעה ביטחונית: שחרור כל האסירים, נסיגת ישראל מהגדה ועוד. עתה – משתפסה התנועה את השלטון ברצועת עזה – המוטיבציה של בכיריה להגיע להפסקת אש עשויה להתגבר משמעותית, כמובן על סמך ההנחה כי החמאס זקוקה לשקט כדי

מה בכל זאת ההבדל המרכזי בין הפת"ח ובין החמאס? בעיקר בנכונות להתגמש, למשל בסוגיית גושי ההתנחלויות וחילופי השטחים או בנכונות למצוא פתרונות יצירתיים לדוגמה לבעיית הפליטים ולסוגיית ירושלים. עם זאת, מכיוון שלא נוהל מעולם משא ומתן פוליטי ישיר על סוגיות הליבה עם החמאס, מרחב הגמישות שלה נותר מעורפל. בהקשר זה אפשר לציין כי אכן טבעי כי לפני משא ומתן יישמרו הקלפים "קרוב לחזה".

מלבד זה, בין החמאס לפתח קיים הבדל אחד ברור, והוא בנכונות שלהן להצהיר על הכרתן בישראל. הפתח בראשות ערפאת הכיר בקיומה של ישראל, אף שעדיין רבים בישראל מטילים ספק בנוסחת ההכרה בישראל ובכנותה, ואילו החמאס מסרבת לעשות כן, בוודאי בשלב זה. אמנם התנועה מוכנה להכיר בישראל דה-פקטו,⁸ אך בישראל דורשים הכרה רשמית ומוצהרת. כך, למרות הלגיטימיות המלאה לדרישת ישראל להכרה כזו כתנאי לנכונותה להידבר עם הפלסטינים, השאלה המתבקשת היא אם היעדר הצהרה כזו מראש, חייבת להיות תנאי הכרחי לפתיחת דיאלוג. נראה כי בשלב ההתפתחות הפוליטי שהחמאס מצוי בו כעת, הצהרה פומבית על הכרה בישראל מהווה עבורו מכשול לא עביר בעליל ומונעת את האפשרות לשלבו כבר שיח בתוך התהליך הפוליטי.

מלבד זאת, ניסיון העבר מוכיח כי משמעותן של הצהרות הכרה הדדיות מוגבלת ממילא. ההכרה בישראל לא מנעה את אש"פ ואת הפת"ח בראשו מלחדש את הפיגועים בישראל כאשר החליטו כי הדבר משרת את האינטרס שלהם או לגרסתם, כאשר נכפה עליהם הדבר, למשל בעת אינתיפאדת אל-אקצא. על רקע זה נשאלת השאלה אם אכן ישראל צריכה להתנות התקדמות מדינית כלשהי מול חמאס בהצהרה פומבית על הלגיטימיות של קיומה.

במאזן הסיכויים מול הסיכונים ראוי לבחון גם את דרך ההדברות עם חמאס במסגרת פלסטינית כוללת

לייצב את שלטונה, וכן מבקשת להבטיח שגרת חיים סבירה לתושבי הרצועה.

בשלב השלישי יהיה אפשר לפתוח במגעים מדיניים עקרוניים יותר לבירור מרחב הגמישות של החמאס בסוגיות הליבה. משא ומתן מעין זה חייב יהיה להיעשות במסגרת רחבה יותר בשיתוף תנועת הפת"ח. בהקשר זה סביר כי ימצאו התנועות בעצמן את הדרכים לחידוש ההידברות ביניהן. אם לא, אפשר לפתור בעיה זו באמצעות ניהול משא ומתן בחסות אזורית או בין-לאומית רחבה. ניהול מגעים במטריה רחבה יותר עשוי לפתור עם את הצורך בהכרה הדדית של החמאס בישראל ולהפך.

הסיכונים והסיכויים לישראל

ישנם שני סיכונים מרכזיים אשר לטענת רבים תהיה התרחשותם לא הפיכה אם יתברר כי אכן – כמו שרבים חוזים – החמאס אינו יכול להיות פרטנר בשום תנאי. ראשית, נכונותה של ישראל להידבר עם החמאס תעניק לתנועה לגיטימציה בין-לאומית. בעקבות זאת יחלו גורמים שונים, אשר עד כה נמנעו ממגעים עמה בשל הלחץ מצד ישראל וארצות הברית, לקיים דו-שיח שוטף עם נציגיה. בכך תקטן לכאורה גם היכולת החיצונית להשפיע על החמאס למתן את עמדותיו הנוקשות מול ישראל. בעקיפין תעניק ישראל לגיטימציה וחיזוק לשימוש בנשק הטרור בכלל, באופן שמשמעותו חורגת מגבולות הסכסוך המקומי, והדבר יחליש גם את עמדת המערב בלחימתו מול הטרור הגלובלי. שנית, במצב מעין זה, שיוסר בו הלחץ הישראלי והבין-לאומי מהחמאס, הוא יוכל להתחמש, להצטייד ולהתארגן ללא חשש וללא פיקוח לקראת המשך המערכה הצבאית – טרוריסטית. זו צפויה לדעת גורמים שונים להתרחש ממילא, במועד שירגיש חמאס כי המהלך המדיני הפסיק לשרת את תכניתו להביא לחיסולה של ישראל כמדינה ריבונית ועצמאית, ולכן כל התמודדות עתידית עמו תתחיל מנקודת מוצא קשה ומורכבת לישראל הרבה יותר מזו הקיימת היום ותגרום לקרבנות ישראלים רבים.

זאת ועוד, החמאס – משוחררת מלחצים ומחרמות – תאפשר לגורמים חיצוניים קיצוניים כדוגמת איראן ואל-קאעדה, השוללים את קיומה של ישראל, דריסת רגל סמוך לגבולותיה. דבר זה יגביר עוד יותר את הסכנה לביטחון ישראל, ואולי אף יסכן את יכולתה לשרוד בעתיד. ברור כי למהלך כזה ישנו מחיר וסיכונים, אולם יש לו גם סיכויים.

החרם הבין-לאומי הנוכחי על החמאס אינו מלא, וברור כי גורמים רבים בעולם, ובכלל זה בקרב ידידי ישראל בקהילה האירופית, מעוניינים לקיים קשרים עם החמאס ואף מקיימים עמו בפועל מגעים חשאיים או חשאיים למחצה, ולפיכך יהיה המחיר במתן פומבי לקשרים אלה. אם אכן ישתלב החמאס בתהליך הפוליטי מול ישראל, יהיה אפשר לרתום אותם להעמקת מחויבותו של החמאס לנטישת הטרור ולקבלת מחויבות גם למניעתו. אם ישוב החמאס לדרך הטרור, לא תוגבל ישראל בלחימתה בו, אף שחמאס כבר זכה להכרה פוליטית בין-לאומית משום שזו נתונה למהלכיו הפוליטיים ולא לאלימות.

תהליך התחמשותו ומיסוד כוחו הצבאי של החמאס מתקיים גם כיום, למרות המצור של ישראל על עזה, אם כי היקפיו בשלב זה, ככל הנראה, מוגבלים. הסיכון בהאצת קצב התחמשותו והתארגנותו הצבאית של חמאס בחסות דיאלוג פוליטי ברור. יצוין כי חשש דומה קיים גם בנוגע להתעצמות כוחותיה של פת"ח והרשות הפלסטינית. מכל מקום, במקרה של הסכמות בין ישראל ובין הפלסטינים אולי יהיה אפשר לפקח על תהליכים אלה, גם אם לא למנוע אותם. על כל פנים, ברור כי ישראל תצטרך להיערך להתמודדות עם היכולת המשופרת הזו של הפלסטינים, אם ייכשלו מאמצי הדיאלוג הפוליטי. המענה להתעצמות זו היא ממילא כורח עמו נאלצת ישראל להתמודד מאז ייסודה.

בנוסף, הכללת החמא"ס בתהליך פוליטי עשויה להחליש את החיבור בין התנועה לבין איראן ואל-קאעדה. החיבור בין חמאס לשני גורמים אלה אינו מובן מאליו. מהות ואופי הקשר בין החמא"ס לשניים

גם היא שונה. בחירת חמאס הסונית באיראן השיעית היא בחירה בהיעדר חלופה מדינית, צבאית, וכלכלית, והיא עשויה להיחלש אם יהיו לה חלופות אחרות. הקשר עם אל-קאעדה בוודאי אינו טבעי ואין לו עדויות רבות בשטח. יתרה מזו, חמאס אינה מעוניינת בו, ובוודאי לא בהפיכת השטח שבשליטתה למוצב קדמי של הארגון אשר קשר עמו מזיק למקומיו יותר משהוא מועיל.

סיכום

על רקע כל אלה נראה כי במאזן הסיכויים מול הסיכונים ראוי לבחון גם את דרך ההדברות עם חמאס במסגרת פלסטינית כוללת. להערכתנו בסופו של דבר ניהול מגעים עם החמאס (במסגרת קואליציה עם הפת"ח) עשוי להניב כמה יתרונות מרכזיים: ייצוב שותף פלסטיני בעל לגיטימציה ציבורית ויכולת לקיים הסכמים; חיזוק הזרם הפרגמטי בחמאס מול הגורמים המיליטנטים בו, ייצוב הפסקת אש ממושכת עם הפלסטינים, החלשת הקשר של החמאס עם איראן והימנעות משיתוף פעולה עם אל-קאעדה וגורמי הג'יהאד העולמי, ובטווח הארוך יותר, שינוי בגישת התנועה לדו-קיום אפשרי עם ישראל ככורח המציאות, ובחירה רציונאלית מצידה בנתיב הפוליטי על פני הנתיב הצבאי/טרוריסטי. במידה ושינוי כזה לא יתחולל והתנועה תשוב לסורה תוכל ישראל להתמודד עם האתגר הזה תוך ניצול עוצמתה העודפת ובידיעה ברורה כי אין לה ברירה אחרת.

הערות

1. ראה בהקשר זה למשל התבטאותו של ח'אלד משעל, מנהיג החמאס אשר הסביר את קבלת הסכם התהדיה במרס 2005 בכך ש: "ההתנגדות הינה עדיין

בחירתנו [...] אולם אנו רוצים לתת הזדמנות ללחצים האזורים והבינלאומיים על הכיבוש במטרה להביא להגשמת אינטרסי העם הפלסטיני", אל-קדס, 18 במרס 2005.

2. ח'אלד משעל, מנהיג החמאס, הצהיר בתגובה להסכם התהדיה כי "מה שהושג הוא צעד רציני לעבר שותפות מדינית בתהליך קבלת ההחלטות של הפלסטינים". שם, "خطوة جادة نحو الشراكة السياسية في صنع القرار الفلسطيني", אל-קדס, 18 מרס 2005.

3. ח'אלד משעל במסיבת עיתונאים בג'דה, אל-קדס, 15 במרס 2006. משעל חזר על התבטאות זו גם חודש לאחר מכן, ראו: אל-קדס, 22 באפריל 2006. בנובמבר 2006, בעת מסיבת עיתונאים בקהיר, הצהיר משעל בתגובה לשאלה אם ארגונו יכיר במדינת ישראל בגבולות 1967 כי "חמאס הודיעה יותר מפעם אחת שהיא פועלת כדי להקים מדינה פלסטינית בגבולות 1967". כשנשאל מהן דרישות התנועה בהקשר זה ענה: "ראשית, אנו דורשים לסיים את הכיבוש ולהקים מדינה בגבולות 1967 שתכלול את ירושלים. אנו דורשים ריבונות אמיתית, כולל מעברי הגבול. שנית, לא נקבל הסכמים בשלבים כמו בעבר". מצוטט ב-ynet, 25 בנובמבר 2006.

4. ראו לדוגמה את הצהרת משעל בריאיון לרויטרס, כמו שמצוטט בעיתון **הארץ**, ב-11 בינואר 2007, וכן הצהרת יועצו הכלכלי של אסמאעיל הנייה לערוץ 10 בדבר נכונות התנועה לפתוח במגעים כדי לאפשר את הפעלתם מחדש של מעברי הגבול ברצועה. מצוטט ב-**ג'רוזלם פוסט**, 10 ביולי 2007.

5. ראו לדוגמה התבטאותו של אסמאעיל הנייה: "אין לנו שום בעיה לגבי משא ומתן עם ישראל, אך ישראל היא שצריכה להחליט אם תעניק לפלשתינאים את זכויותיהם", **הארץ**, 14 אוגוסט 2006.

6. ראו לדוגמה את התבטאותו של הנייה בסוגית המגעים מול ישראל: "הנשיא אבו מאזן, בתוקף מעמדו [...] יכול לשאת ותת עם כל גורם שהוא", **רמת'אן**, 1 במאי 2006.

7. בסעיף 3 נקבע כי "... ניהול המשא ומתן הוא בסמכותו של ארגון השחרור הפלסטיני ונשיא הרשות הלאומית הפלסטינית", אל-קדס, 16 במרס 2007.